

Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.13:343.352:351.74+343.98

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15512765>

**Протидія розслідуванню перевищення влади або службових повноважень
працівником правоохоронного органу із застосуванням зброї чи
спеціальних засобів та засоби її подолання**

Русанівський Сергій Віталійович

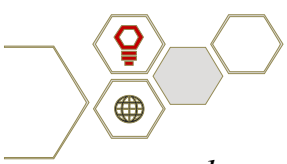
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3752-5316>

Прийнято: 15.05.2025 | Опубліковано: 25.05.2025

***Анотація.** У статті розглядається проблема протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, пов'язаних із перевищенням влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів із застосуванням зброї чи спеціальних засобів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення ефективного правосуддя та дотримання принципу верховенства права в умовах існування потенційного конфлікту інтересів у межах системи правопорядку. Звернута увага на тому, що активна протидія встановленню об'єктивної істини з боку зацікавлених осіб є найбільш характерною ознакою досудового розслідування злочинів у сфері службової діяльності, зокрема діянь з перевищення влади або службових повноважень. За результатами дослідження проаналізовано типові форми протидії слідству, зокрема: вплив на слідчого з використанням корупційної складової; відмова від дачі показань та надання завідомо неправдивих показань; примушування свідків, потерпілих до відмови від первинних показань, або зміни показань; створення перешкод для розслідування*

з фальсифікацією, знищенням доказів; переховування від правоохоронних органів; симуляція захворювання. Окрему увагу приділено засобам подолання протидії, які поділяються на правові (процесуальні) та криміналістичні (тактичні). Визначено, що правові засоби закріплені в законодавстві і надають уповноваженим особам інструменти для примусового припинення протидії, тоді як криміналістичні – це прийоми й методи роботи, вироблені наукою та практикою, які допомагають обходити або нейтралізувати протидію. Наголошено на тому, що саме вміле поєднання кримінального процесуального закону і криміналістичної тактики дозволяє нейтралізувати навіть витончені способи протидії. Забезпечення невідворотності покарання за втручання в розслідування та створення умов, за яких такі спроби стають марними, є запорукою успішного функціонування системи правосуддя та виконання її головної мети – невідкладного і повного розкриття злочинів.

Ключові слова: протидія розслідуванню, перевищення влади або службових повноважень, правоохоронний орган, форми протидії, зброя, спеціальні засоби, кримінальне провадження.

Obstructing the investigation of excessive use of authority by law enforcement officers with the use of weapons or special equipment: challenges and countermeasures

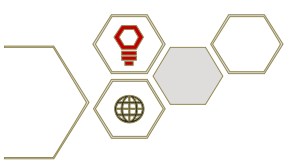
Rusanivskiy Serhii Vitaliiovych

postgraduate student at the Department of criminalistics and forensic medicine,

National academy of Internal Affairs,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3752-5316>

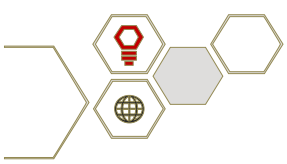
Abstract. The article addresses the issue of obstruction of investigations into criminal offenses related to the abuse or excessive use of authority by law enforcement officers involving the use of weapons or special means. The relevance of this study stems from the need to ensure effective justice and adherence to the rule of law in the

context of potential conflicts of interest within the law enforcement system. It is emphasized that active resistance to establishing objective truth by interested parties is one of the most characteristic features of pre-trial investigations of official misconduct, particularly in cases involving abuse of authority. Based on the research results, the article analyzes typical forms of obstruction, including: exerting corrupt influence on the investigator; refusal to testify and providing knowingly false testimony; pressuring witnesses or victims to retract or alter their original statements; hindering the investigation through falsification or destruction of evidence; hiding from law enforcement authorities; and feigning illness. Particular attention is given to the means of overcoming such resistance, which are divided into legal (procedural) and forensic (tactical) measures. It is determined that legal means are enshrined in legislation and provide authorized persons with tools to forcibly stop obstruction, whereas forensic means involve techniques and methods developed by science and practice to bypass or neutralize such resistance. The article stresses that the skillful combination of criminal procedure law and forensic tactics makes it possible to counter even the most sophisticated forms of obstruction. Ensuring the inevitability of punishment for interference with investigations and creating conditions under which such attempts are rendered futile is essential for the successful operation of the justice system and the fulfillment of its main goal — the prompt and complete solving of crimes.

Keywords: *obstruction of investigation, abuse of authority, law enforcement agency, forms of resistance, weapons, special means, criminal proceedings.*

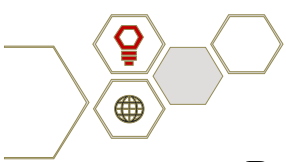
Постановка проблеми. Протидія досудовому розслідуванню є серйозною проблемою кримінального процесу, оскільки вона заважає ефективному, повному і неупередженому встановленню обставин злочину. Це явище охоплює різноманітні дії з боку підозрюваних чи інших зацікавлених осіб, спрямовані на утруднення слідства або уникнення кримінальної відповідальності. Така протидія може набувати різних форм – від приховування доказів до тиску на учасників процесу. Даний огляд систематизує поняття і форми протидії

досудовому розслідуванню, аналізує її правові ознаки за законодавством України, окреслює процесуальні інструменти подолання протидії, розглядає приклади судової практики та наводить порівняння із зарубіжними підходами.

Обрання злочинцями видів і форм протидії зумовлене розвитком злочинності і являє собою реакцію на діяльність з виявлення та розслідування злочинів. Змінюється внутрішній зміст «протидії розслідуванню». У криміналістичній літературі зазначається, що це пов'язано з організованою злочинною діяльністю, яка набуває все більшого розмаху, тісно пов'язана з процесами корумпованості працівників владних структур і правоохоронних органів. Якщо раніше під протидією розслідуванню розуміли переважно різні форми та способи приховування кримінальних правопорушень, то тепер це поняття наповнилося більш широким змістом і може бути визначене як навмисна діяльність з метою перешкоджання вирішенню завдань розслідування й у кінцевому підсумку встановленню істини у кримінальному провадженні. Особливого значення набувають такі форми протидії при вчиненні перевищенні влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу із застосуванням зброї чи спеціальних засобів. Саме тому ця проблематика актуальна та потребує ґрунтовного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика протидії розслідуванню у сфері діяльності правоохоронних органів проводилися такими вченими, як Александренко О.В. [1], Аркуша Л.І. [2], Лисиченко В. К. [3], Лук'янчиков Є. Д. [4], Плетенець В. М. [5], Ромців О.І. [6], Р.М. Шехавцов [7], Щур Б.В. [8], та ін. Вони досліджували проблематику протидії досудовому розслідуванню загалом, або в окремих напрямках. Проте, незважаючи на наявність окремих фундаментальних і прикладних досліджень з проблематики протидії досудовому розслідуванню, комплексного наукового дослідження, яке б стосувалося протидії розслідуванню перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу із застосуванням зброї чи спеціальних засобів та засоби її подолання не проводилося, що спонукало звернення до вказаної проблематики і її ґрунтовного аналізу.

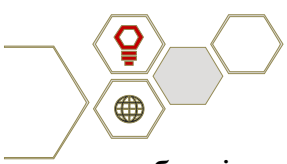
Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У межах дослідження питань протидії розслідуванню фактів перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів із застосуванням вогнепальної зброї, спеціальних засобів та аналізу шляхів подолання таких зловживань було визначено низку невирішених аспектів, які потребують подальшого теоретико-методологічного осмислення та наукового обґрунтування. Зокрема, виявлено недостатній рівень розробки наступних компонентів проблематики:

- невизначеність місця протидії розслідування, як складової частини методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності;
- відсутність емпіричного дослідження вказаної проблемами із виділенням форм такої протидії;
- неналежний рівень забезпечення захисту прав і свобод потерпілих осіб та свідків під час здійснення досудового розслідування;
- недостатня професійна підготовка правоохоронців у сфері дотримання та забезпечення прав людини.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

- комплексно проаналізувати явище протидії розслідуванню перевищення влади або службових повноважень з боку працівників правоохоронних органів при застосуванні зброї чи спеціальних засобів;
- виявити основні чинники та форми такої протидії;
- визначити прогалини у правовому регулюванні та слідчій практиці;
- також розробити ефективні засоби і механізми її подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протидія розслідуванню в кримінальних провадженнях є складним і багатогранним явищем, яке може мати різні форми та прояви. Активна протидія встановленню об'єктивної істини з боку зацікавлених осіб є найбільш характерною ознакою досудового розслідування злочинів у сфері службової діяльності, зокрема діянь з перевищення влади або службових повноважень. У криміналістиці під протидією розслідуванню зазвичай розуміють сукупність умисних дій (або

бездіяльності) винних осіб чи їхніх спільників, що спрямовані на перешкоджання виконанню завдань кримінального провадження – розкриттю злочину та притягненню винних до відповідальності.

Як зазначає Б. В. Щур, протидія розслідуванню може бути визначена як діяльність зацікавлених осіб, спрямована на перешкоджання розкриттю і розслідуванню злочинів за допомогою створення перешкод на шляху встановлення істини у провадженні [8, с. 98]. У свою чергу Макаренко Є. І. зазначає, що протидія може включати як умисні дії, так і бездіяльність, спрямовані на перешкоджання встановленню об'єктивної істини [9, с. 275]. Однак, Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. не погоджуються з тим, що протидія може бути бездіяльністю, оскільки вважає, що вона завжди є дією, яка заважає іншій дії [10, с. 193].

Протидія розслідуванню кримінальних правопорушень є складним процесом, який може мати різні форми та прояви. Вона може виникати на різних етапах: перед вчиненням злочину, під час його вчинення або після. Важливо розуміти, що протидія не обмежується лише маніпуляцією доказами, а може включати також психологічні прийоми, які використовуються для введення слідчого в оману. Слідчий, виконуючи свою роботу, повинен бути уважним до всіх деталей, вміти аналізувати та співставляти інформацію, навіть якщо вона здається неправдивою. Іноді така інформація може містити важливі підказки або допоміжні дані, які сприятимуть розкриттю злочину [11, с. 98].

У цілому варто погодитися з такими висновками. Водночас, варто наголосити, що спосіб приховування кримінальних правопорушень – це заснований на реалізації системи суб'єктивних факторів дійсності комплекс дій чи бездіяльність особи, що приховує кримінальне протиправне діяння до, у момент або після вчинення злочину [12, с. 232]. Водночас, приховування злочину можна визначити і як діяльність, спрямовану на перешкоджання розслідування шляхом приховання, знищення, маскування чи фальсифікації слідів злочину, злочинця, а також засобів і знарядь вчинення злочину або предметів, здобутих

злочинним шляхом. Діяльність за таких умов охоплює не лише активну форму людської поведінки, а й пасивну – бездіяльність [13, с. 154].

Якщо говорити про проблематику досліджуваної теми, то до форм протидії розслідуванню з боку працівників правоохоронних органів, що перевищили владу або службові повноваження, а також інших зацікавлених осіб, М. С. Федоренко віднесла:

- вплив на заявника або потерпілого, їхніх рідних та членів сім'ї шляхом шантажу, погроз або підкупу з метою зміни змісту заяви, раніше наданих показань або для дачі неправдивих показань;
- схиляння або примушування свідків, особливо серед співробітників правоохоронних органів, до дачі показань на користь підозрюваних;
- знищення або приховування слідів злочину, окремих речових доказів, підроблення записів у журналах обліку затриманих, знищення записів з камер відеоспостереження;
- вплив на судово-медичних експертів з метою фальсифікації висновків про ступінь тяжкості тілесних ушкоджень потерпілого;
- заявлення необґрунтованого алібі, включаючи фальсифікацію документів та пошук лжесвідків;
- симуляція психічного розладу;
- інформування підозрюваного, що перебуває під вартою, і пов'язаних з ним осіб про плани щодо розслідування, розголошення інформації про свідків з боку обвинувачення;
- вплив на слідчого шляхом обіцянки незаконної винагороди, просування по кар'єрі, нагадування про корпоративні стосунки або «честь» мундира для схиляння до прийняття законного, але більш м'якого рішення або ухвалення незаконного рішення;
- дискредитація слідчого через подання численних скарг на начебто порушення ним процесуальних та етичних норм, його упередженість у провадженні, вимагання неправомірної вигоди та висвітлення ходу розслідування в медіа негативного характеру;

- відсторонення слідчого від здійснення кримінального провадження через подачу скарг на нібито неправомірні дії або вплив через вищих за посадою працівників правоохоронних органів, прокуратури та ін.;

- навмисне затягування строків кримінального провадження через безпідставне вилучення матеріалів для проведення перевірки, відмову процесуального керівника в узгодженні рішень слідчого, зволікання в наданні необхідних сил та засобів для забезпечення належного проведення розслідування [14, с. 277].

Виходячи з вищевикладеного, з урахуванням опитування слідчих відзначимо, що способи протидії розслідуванню перевищенню влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу з застосуванням зброї чи спеціальних засобів необхідно систематизувати за спрямованістю протидії на:

а) перешкоджання встановленню фактичних даних та обставин, що мають значення для кримінального провадження (30%);

б) знищення доказової інформації та її носіїв (матеріальних та ідеальних) (25%);

в) введення в оману органи досудового розслідування, затягування розслідування (24%);

г) позбавлення інформації, що зібрана у кримінальному провадженні, доказового значення (11%);

д) перешкоджання проведенню розслідування і судового розгляду (10%).

До суб'єктивних чинників можна зарахувати особистісні риси суб'єкта протидії, його цілі, мотиви, бажання та потреби, які спонукають до дій. Залежно від особистісних характеристик, таких як вид діяльності, професійність, життєвий досвід, інтелектуальні можливості, винахідливість, комунікабельність, наявні ресурси та соціальний статус, можуть бути прийняті відповідні заходи для протидії досудовому розслідуванню. Цілі, які переслідує особа, полягають у створенні умов, що ускладнюють або роблять неможливим виконання завдань кримінального провадження. Для різних суб'єктів ці цілі можуть мати різний

результат. Наприклад, правоохоронець має більше переваг у реалізації протидії та ускладненні судової перспективи кримінального провадження в порівнянні іншими.

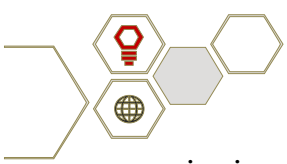
Виходячи з вищевикладеного, типовими формами протидії розслідуванню у таких кримінальних проваджень є:

– вплив на слідчого (85%) з використанням корупційної складової (52%).

Наприклад, показовим є випадок, розглянутий Верховним Судом у 2020 році: ОСОБА_1 впливав на своїх підлеглих з метою примусити їх сфальсифікувати результати перевірки за фактом вчинення злочину передбаченого ч. 2 ст. 365 КК України. Як встановили суди, він у категоричній формі, з використанням свого авторитету та обіцянками «вирішити проблеми по службі», вимагав від двох працівників скласти протоколи про адміністративні правопорушення на громадян без законних підстав [15]. Таким чином, високопосадовець намагався домогтися прийняття неправомірного рішення – класичний приклад протидії слідству/правосуддю шляхом зловживання службового становища. Місцевий суд визнав його винним за ч.2 ст. 343 КК (втручання, вчинене службовою особою) та призначив покарання; цей вирок був залишений без змін апеляцією і підтверджений Верховним Судом. Верховний Суд у постанові наголосив, що кваліфікація за ч.2 ст. 343 КК України правильна, оскільки діяння здійснене службовцем з використанням влади, а втручання охоплює будь-які дії з метою перешкодити виконанню правоохоронцями обов'язків чи схилити їх до незаконного рішення [14]. Даний кейс демонструє, що спроби тиску «зверху» на слідство не залишаються безкарними: винну особу (навіть якщо це офіцер поліції) притягують до відповідальності, тим самим відновлюючи справедливість і даючи сигнал про неприпустимість такого втручання;

– відмова від дачі показань та надання завідомо неправдивих показань (68%);

– примушування свідків, потерпілих до відмови від первинних показань, або зміни показань (51%). Нерідко в ході розслідування тяжких злочинів передбачених ч. 2 ст. 365 КК України підозрювані намагаються нейтралізувати

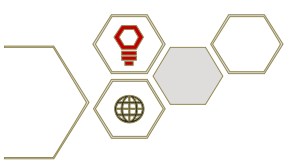

свідків. Як приклад, підозрювані «перевертні», дізнавшись про намір одного зі свідків дати викривальні показання, почали погрожувати йому фізичною розправою та пошкодженням його майна. Прокурор ініціював застосування щодо цього свідка заходів безпеки – його тимчасово перемістили в інший регіон і надали охорону. У результаті свідок під захистом дав потрібні показання, а самих зловмисників додатково звинуватили за ч.2 ст. 386 КК України (як група осіб, що погрожувала свідку з метою змусити відмовитися від показань). Суд визнав їх винними не лише у перевищенні, але й у перешкоджанні правосуддю, призначивши більш суворі вироки. Цей приклад (умовно змодельований на основі типових ситуацій у судовій практиці) показує, що при належному реагуванні – а саме оперативному захисті свідків і кваліфікації тиску на них як окремого злочину – спроби залякування провалюються, а винні отримують додаткове покарання;

- створення перешкод для розслідування (27%) з фальсифікацією (23%), знищенням (7%) доказів;
- переховування від правоохоронних органів (22%); симуляція захворювання (17%).

За таких способів і форм протидії, завдання слідчого та інших учасників кримінального провадження – нейтралізувати перешкоди розслідуванню, забезпечити виконання принципів повноти і об'єктивності слідства. Засоби подолання протидії поділяються на правові (процесуальні) та криміналістичні (тактичні). Правові засоби закріплені в законодавстві і надають уповноваженим особам інструменти для примусового припинення протидії, тоді як криміналістичні – це прийоми й методи роботи, вироблені наукою та практикою, які допомагають обходити або нейтралізувати протидію.

Протидія досудовому розслідуванню є багатоаспектним негативним явищем, що охоплює широкий спектр протиправних (та інколи формально правомірних) дій, спрямованих на заваду досудовому слідству. Вона може проявлятися через приховування злочину, нищення або фальсифікацію доказів, тиск на свідків і правоохоронців, дезінформацію та інші способи. Вітчизняне

законодавство дає чітку юридичну характеристику таким проявам: КК України встановлює відповідальність за ключові форми протидії (втручання в діяльність органів досудового розслідування, погрози свідкам, приховування кримінальних правопорушень, неправдиві свідчення тощо), а КПК України містить механізми запобігання (обрання запобіжних заходів при ризиках впливу на свідків чи знищення доказів та ін.).

Висновки. Відтак, доцільно розглядати протидію розслідуванню як складову частину методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, а саме протидії розслідуванню перевищенню влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу з застосуванням зброї чи спеціальних засобів. Це дозволяє систематизувати знання про форми, види, методи та суб'єктів протидії розслідуванню, що сприяє розробці науково-методичних рекомендацій для нейтралізації дій, які заважають вирішенню певних завдань розслідування та загалом проведенню всебічного, повного й об'єктивного кримінального провадження. Наукові дослідження підкреслюють, що ефективна стратегія подолання протидії базується на *комплексному підході* – поєднанні процесуальних і тактичних заходів. Саме вміння поєднання кримінального процесуального закону і криміналістичної тактики дозволяє нейтралізувати навіть витончені способи протидії. Забезпечення невідворотності покарання за втручання в розслідування та створення умов, за яких такі спроби стають марними, є запорукою успішного функціонування системи правосуддя та виконання її головної мети – невідкладного і повного розкриття злочинів передбачених ч. 2 ст. 365 КК України в умовах законності.

Список використаних джерел

1. Александренко О.В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.
2. Теорія та практика досудового розслідування в умовах протидії : навч.-метод. посібник. 2-ге вид., перероб. [Електронне видання] / Л.І. Аркуша, Л.М. Гуртієва, М.О. Д'ячкова І.В. Загородній, А.В. Мурзановська,

А.В Підгородинська, О.О. Торбас; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2023. 136 с.

Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/25208>

3. Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 320 с.

4. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Протидія розслідуванню та засоби її подолання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2022. Вип. 1 (97). С. 68-77.

5. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія / В. М. Плетенець. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 424 с.

6. Ромців О.І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів., 2016. 20 с.

7. Шехавцов Р.М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 /; Луганська академія внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. Луганськ, 2003. 246 с.

8. Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Х., 2004. 183 с.

9. Макаренко Є. І. Сучасні проблеми використання криміналістичних засобів і методів у протидії злочинності. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. № 2(5). С. 274–289.

10. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Тактика подолання протидії розслідуванню : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання». (м. Острог, 13-14 листопада 2015 р.). Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. С. 193-195.

11. Гутнік К. Особливості проведення деяких слідчих дій в умовах протидії розслідуванню. *Юридична Україна*. 2011. №12. С. 97–101.
12. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / В. П. Бахін, В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов та ін.; за ред. О. М. Джужі. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2010. 524 с.
13. Чичиркіна С. П. Способи приховування злочинів у сфері службової діяльності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1 (1). С. 151-158.
14. Притягнення до відповідальності за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: постанова Верховного Суду. *Юридична газета*. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/prityagnennya-do-vidpovidalnosti-za-vtruchannya-v-diyalnist-pracivnika-pravoohoronного-organu-postan.html#:~:text=,%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%83%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2>
15. Федоренко М. С. Протидія з боку зацікавлених осіб та засоби її подолання при розслідуванні перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). С. 275–286.